

Гудзь Ю.Ф.,

кандидат економічних наук, доцент,
кафедри фінансів і банківської справи,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського
м. Кривий Ріг, Україна

Демчук К.Ю.

студентка,
спеціальність 6.030508 «Фінанси та кредит»,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського
м. Кривий Ріг, Україна

ПРОБЛЕМИ НАПОВНЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ

***Анотація.** У роботі розглянуто сутність доходів Пенсійного фонду України, визначені основні джерела їх формування. Представлені статистичні дані зміни кількості працюючих та пенсіонерів. Здійснено дослідження по динаміці доходів Пенсійного фонду України. Виділено основні причини низьких обсягів доходної бази Пенсійного фонду та наведені рекомендації по їх збільшенню. Проаналізовано перспективи розвитку страхового ринку України.*

***Ключові слова:** пенсійний фонд України, пенсійна реформа, єдиний соціальний внесок, страхові внески, мінімальна заробітна плата, страховий ринок.*

Постановка проблеми. На даний момент уряд країни проводить реформування усієї системи соціального забезпечення, не виключенням є

реформування пенсійного фонду України. Процес здійснення пенсійної реформи в Україні має складний і неоднозначний характер. Більшість науковців погоджуються між собою, що нове пенсійне законодавство не вирішує необхідні питання. Одними із основних проблем є збалансованості бюджету Пенсійного фонду України, високий пенсійний вік та збільшення коштів від джерел формування бюджету ПФУ, вони постали перед державою та її громадянами та потребують негайного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності доходів Пенсійного фонду, оптимізації механізму їхнього формування, реформування пенсійної системи України відобразились у роботах вітчизняні і зарубіжні вчені, серед яких Я. Руденко, А. Завгородній, Л. Ткаченко, О. Коваль, С.І. Юрій, Л. Харитоновна, Т. Колеснік-Омельченко, О. Тулай, О. Мельник, Г. МакТаггарт, О. Буряченко, В. Павлів, О. Петренко, та інші вчені. Разом з тим постає необхідність подальшого дослідження питань збільшення джерел, від яких надходять кошти до Пенсійного фонду України для сформування стабільної дохідної бази та організаційно-економічних і правових механізмів здійснення реформування пенсійної реформи в сучасних соціально-економічних умовах України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак більшість науковців концентрують увагу на загальноприйнятих аспектів Пенсійного фонду України і не розглядають альтернативні джерела наповнення дохідної частини ПФУ, а також подальший розвиток страхового ринку в Україні.

Формування цілей статті. Мета дослідження полягає у аналізі економічної сутності доходів Пенсійного фонду України, визначені сучасного стану наповнення дохідної частини Пенсійного фонду України, а також у розробці пропозицій щодо удосконалення механізму формування доходів Пенсійного фонду України.

Виклад основного матеріалу. В умовах кризових тенденції, економічної, політичної та соціальної нестабільності в Україні триває довгий шлях

реформування пенсійного захисту населення. Адже для абсолютної більшості людей пенсія є мізерною, а надходження до пенсійного фонду не покривають соціальні потреби пенсіонерів. Низька заробітна плата у більшості населення; перерахування мінімального розміру пенсій до прожиткового мінімуму яке не здатне покривати мінімальний спектр потреб населення; високий рівень демографічного навантаження на працююче населення – це фактори, які негативно впливають на функціонування пенсійного фонду і потребують більшої уваги та дієвих реформ.

Пенсійний фонд України (ПФУ) – центральний орган виконавчої влади, що здійснює керівництво й управління солідарною системою загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії і готує документи для їх виплати, забезпечує своєчасне та в повному обсязі фінансування і виплату пенсій, інших соціальних виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України, здійснює контроль за цільовим використанням коштів ПФУ[1].

Реформування пенсійної системи розпочалося у 2004 році з ухваленням нових законів, що регулюють сферу пенсійного забезпечення. Законами України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне забезпечення»[1], «Про недержавне пенсійне забезпечення»[2] головною метою було змінена самої структури пенсійної системи.

Наступний етап було розпочато із введенням в дію Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 листопада 2011 року. Вище названим законом введено обмеження розміру пенсії десятьма прожитковими мінімумами, установлених для осіб, які втратили працездатність[3]. Також передбачалося поетапне підвищення пенсійного віку жінок та підвищення стажу роботи, необхідного для призначення пенсії за вислугу років окремим категоріям працівників[4].

Більшість науковців вважають провальною реформу 2011 року: занижені пенсії, високий пенсійний вік, нестача коштів для виплати пенсій – ось далеко

не повний перелік проблем, які постали перед державою та її громадянами. Крім того, залишилася надто велика категорія працівників, які виходили на пенсію за особливими законами. Як зазначають учені, доки звичайним людям нараховують пенсії залежно від їх заробітної плати, «особливі» пенсіонери отримують її за особливі заслуги. Іншої думки притримується провідний науковий співробітник Інституту демографії Лідія Ткаченко, яка не вважає реформу провальною. Вона зауважила, що зміни до пенсійного законодавства були настільки косметичними, що не могли дати відчутного ефекту. До того ж Пенсійний фонд не веде моніторингу ефективності реформи. Не маючи конкретних цифр, важко зробити аналіз реформи[5].

Таким чином, процес реформування пенсійної системи не дає відчутних змін. На сьогодні рівень смертності в Україні перевищує народжуваність, що зумовлено низьким рівнем якості медичних послуг, низьким рівнем умов життя, стресами, що супроводжують зміни в економіці та соціальній сфері. Середня тривалість життя в Україні є найнижчою в Європі та становить 67 роки для чоловіків і 77 роки для жінок. При цьому варто зазначити, що в країнах Європи, на противагу Україні, підвищення пенсійного віку відбулось на фоні постійного зростання тривалості життя. Ми спостерігаємо плачевну тенденцію в Україні, коли скорочується питома вага працюючого населення та збільшується чисельності пенсіонерів. Демографічний прогноз (табл.1) та економічні розрахунки свідчать про те, що якщо пенсійні реформи не будуть дієвими, то в майбутньому з'являться дуже високі ризики того, що пенсійних внесків працюючих людей не буде достатньо для того, щоб забезпечувати виплату пенсій пенсіонерам.

Це свідчить про негативні тенденції у співвідношенні працюючих і пенсіонерів. Сумарних відрахувань є у недостатній кількості для збереження рівня пенсій.

Станом на 1 січня 2018 р. загальна кількість пенсіонерів становить 11711299 осіб, середньомісячна пенсія складає 2480,46 грн. Відповідно до статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне

страхування», мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється на рівні прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність [1]. З 1 січня 2018 року відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2018 рік» прожитковий мінімум для зазначеної категорії осіб становить: з 1 січня 2018 року – 1373 грн.; з 1 липня 2018 року – 1435 грн. (підвищується на 4,5 %); з 1 грудня 2018 року – 1497 грн. (підвищується на 4,3%)[7].

Таблиця 1

Світові демографічні тенденції: прогноз

	1995	2000	2010	2020	2030	2050
США населення	100	104,8	113	119,8	124,7	172,2
демографічне навантаження	19,2	19	20,4	27,6	36,8	38,4
Японія населення	100	101,3	102,2	100,6	97,6	91,6
демографічне навантаження	20,3	24,3	33	43	44,5	54
Німеччина населення	100	100	97,2	94,2	90,6	81,2
демографічне навантаження	22,3	23,8	30,3	35,4	49,2	51,9
Франція населення	100	102,2	104,9	106,9	107,8	107,8
демографічне навантаження	22,1	23,6	24,6	32,3	39,1	43,5
Великобританія населення	100	101	102,2	103,5	103,9	102
демографічне навантаження	24,3	24,4	25,8	31,2	38,7	41,2
Канада населення	100	105	113,2	119,7	123,1	122,7
демографічне навантаження	17,5	18,2	20,4	28,4	39,1	41,8
Україна населення	100	95,7	89,1	85,2	81	72,7
демографічне навантаження, % (65 і старше)/(15-64)	20,6	20,3	22,3	24,8	30	38,7
населення пенсійного віку (55+/60+)/населення працездатного віку (16-4/59)	40,4	41,6	40,5	49,1	53,1	72,1

Джерело: [6]

Крім того, максимальний розмір пенсії в Україні не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність (у 2018 році – 18530 грн.).

Найбільше концентрація людей похилого віку знаходиться у Дніпровській, Донецькій та Харківській обл.. середній рівень пенсії по цих областях відповідає такому співвідношенню: 3268,03грн; 2133,45 грн.; 2530,21

грн. Найбільші виплати по пенсії складають у м. Київ – 3332,38 грн. та у Дніпровській обл. - 3268,03грн[7].

Сьогодні в Україні діє солідарна система пенсійного забезпечення. За рахунок коштів працездатного населення, які сплачують Єдиний соціальний внесок поповнюється бюджет Пенсійного фонду.

З фонду, до якого сплачують внески понад 10 мільйонів осіб, доводиться утримувати 11,71 мільйони пенсіонерів. Причиною цього є неформальна зайнятості працівників, втрати Пенсійного фонду на рік розрахункова складають понад 30 млрд. грн. За підсумками 2017 року, дефіцит досягне 56,1 мільярдів гривень.

Низький рівень якості медичних послуг, збільшення рівня смертності, низькі умови життя, свідчить про негативні зміни у співвідношенні працюючих і пенсіонерів. Сумарних відрахувань із заробітної плати стає недостатньо для покриття виплат по пенсії. Так, якщо у 2016 р. кількість пенсіонерів складала 12,29 млн осіб, а кількість платників єдиного соціального внеску дорівнювала 10,62 млн. осіб (табл..1).

Таблиця 1.

Кількість працюючих та пенсіонерів в Україні

Роки	Чисельність пенсіонерів (млн. осіб)	Чисельність працюючих (млн. осіб)
2012	13,82	11,98
2013	13,64	13,74
2014	13,53	12,89
2015	12,15	11,67
2016	12,29	10,62
2017	11,71	11,77

Джерело: [8]

На 1 січня 2017 року на обліку в Пенсійному фонді України перебувало 11,71 млн. пенсіонерів. По суті, вже сьогодні один працюючий утримує одного пенсіонера.

Головну роль доходи Пенсійного фонду України відбивається у забезпеченні населення похилого віку соціальними благами. Проаналізувавши

рис.1 ми можемо стверджувати, що вагому роль у формуванні дохідної частини бюджету ПФУ відводиться власним надходженням.

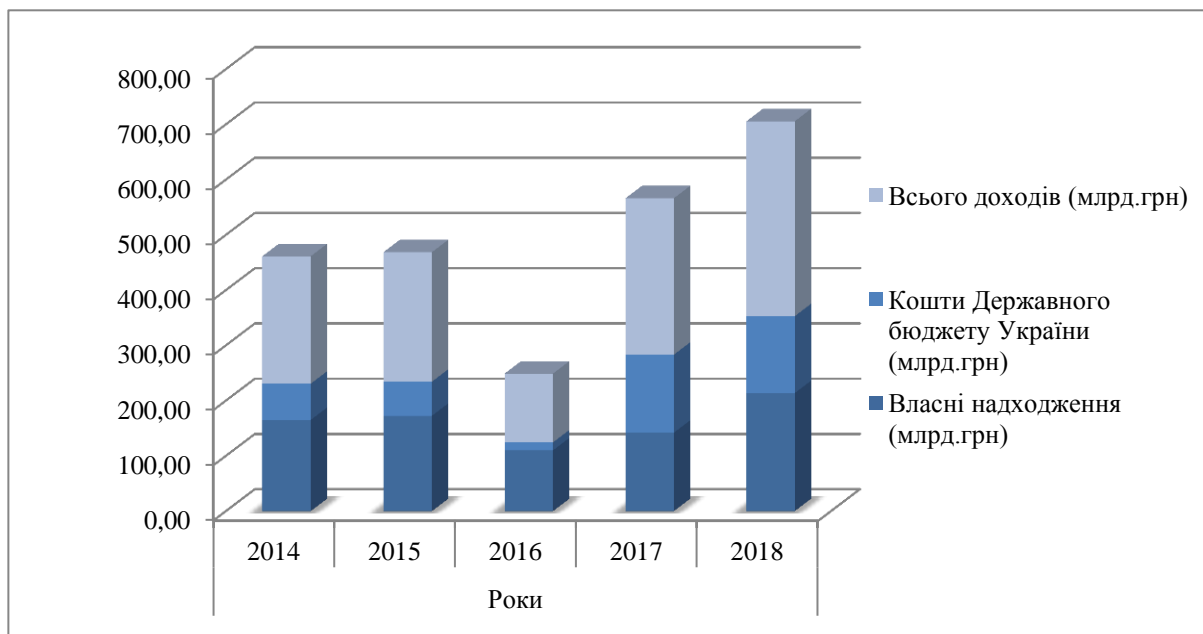

Рисунок 1. Динаміка доходів Пенсійного фонду України за період 2014-2018рр.

Джерело: [9]

Таким чином на рис. 1 у період 2014-2018рр. сукупний дохід зріс на 48,53 млрд. грн.. Домінуючим інструментом формування дохідної частини бюджету Пенсійного фонду складають власні надходження. Проаналізувавши ці надходження можна стверджувати, що за 2017-2018рр. ми спостерігаємо збільшення на 71,61 млрд. грн., станом на 01.01.2018р. власні надходження становлять 213,46 млрд. грн.. Абсолютне відхилення 2014-2018рр. в розрізі власних надходжень становить 48,54 млрд. грн..

Основними причинами низьких доходів Пенсійного фонду України є [10]:

1. Низькі суми сплаченого ЄСВ.
2. Невелика кількість платників ЄСВ. Низький рівень охоплення пенсійним страхуванням зайнятого населення, 25% зайнятого населення не сплачує ЄСВ (16,3 млн. осіб – зайняте населення). Із 26 млн населення віком від 18 до 60 років страхові внески на постійній основі сплачують 10,5 млн., за 1,5 млн. – сплачує держава. Співвідношення між пенсіонерами та платниками ЄСВ становить 1:1. Причини такого стану: а) наявна в Україні пенсійна система не

стимулює сплату ЄСВ; б) низька частка населення працездатного віку, що сплачує ЄСВ.

3. Невідображення реальних сум заробітних плат. Через існування значного рівня тіньової економіки, що приводить до низького рівня офіційної зайнятості, штучного заниження розмірів заробітних плат в офіційній звітності.

Як згадувалась раніше система загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення України базується на засадах солідарності й виплаті пенсій із бюджету ПФУ. Законодавчо статус ПФУ, його завдання і функції визначено Положенням про Пенсійний фонд України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 1992 р., а в новій редакції – від 20 січня 2018 р. № 783-2017-п. Відповідно до статті 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів (рис.2):

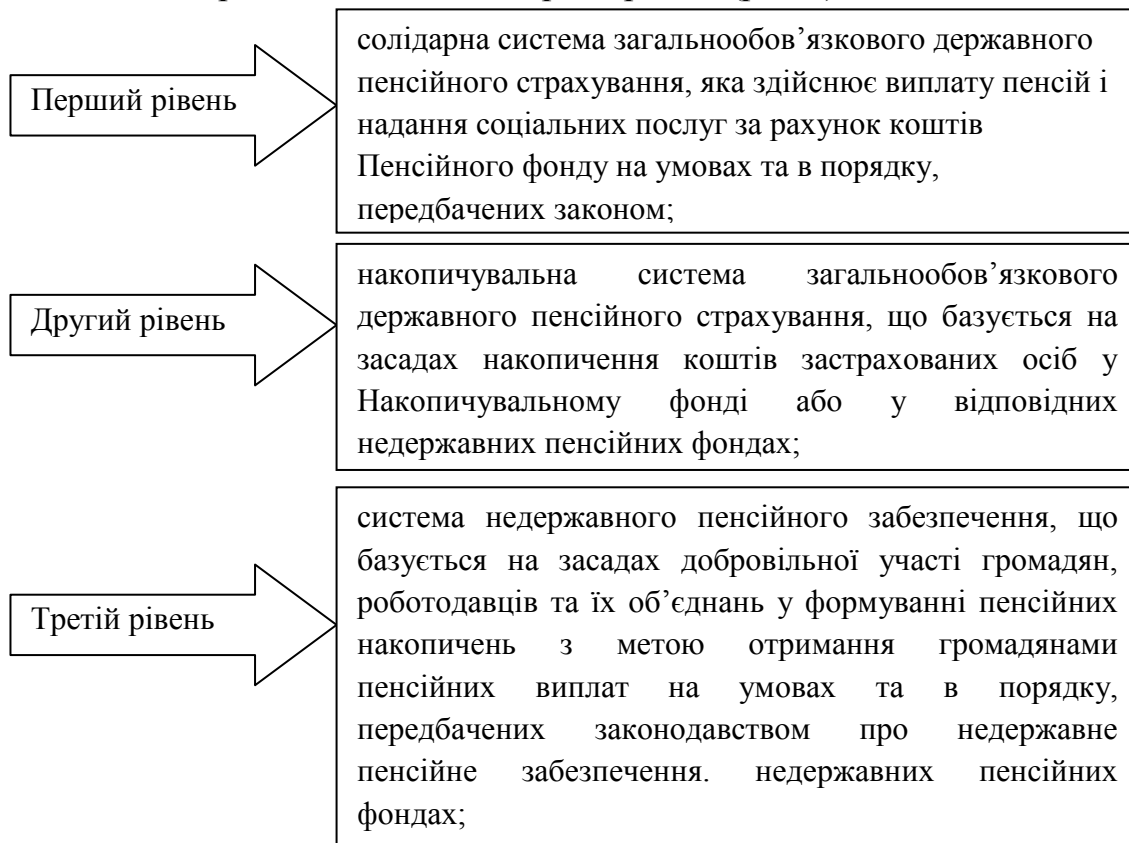

Рисунок 1. Рівні системи пенсійного забезпечення в Україні.

*Джерело: [1]

На даний час акцент робиться на третій рівень – недержавну систему пенсійного забезпечення. До юридичних організацій, котрим надано право

займатися недержавним пенсійним страхуванням відносяться страхові компанії.

Однією з таких компаній, яка надає можливість фінансового забезпечення осіб в Україні та світі, є компанія MetLife з 140-річним досвідом роботи у цій сфері. Вона є визнаним лідером у сфері планування пенсійного забезпечення та накопичувальних програм. Компанія пропонує послуги зі страхування життя, здоров'я, страхування від нещасних випадків, а також програми довгострокового накопичення коштів та пенсійного забезпечення через власну агентську мережу, партнерів із дистрибуції. Вони співпрацюють із сім'ями, корпораціями та урядами, надаючи їм рішення, що забезпечують фінансові гарантії. Їх ім'я відоме у всьому світі, адже їм довіряють більше, ніж 90 мільйонів осіб, а також понад 90 компаній із першої сотні з рейтингу FORTUNE 500® в Сполучених Штатах. Страхова компанія має великий практичний досвід, фінансову міць та глобальне бачення, які створюють фінансову стабільність у нестабільному світі[11]. Станом на кінець третього кварталу 2017 року було застраховано понад 612000 клієнтів та виплачено понад 212 млн. грн. за страховими випадками. За даними щорічного рейтингового видання «Insurance Top» – ПрАТ «МетЛайф» займає перше місце на ринку страхування життя за такими показниками, як найбільші резерви, найбільші активи, найбільший статутний капітал, найбільший обсяг зібраних страхових премій за накопичувальними договорами страхування життя.

Компанія MetLife надає наступні програми пенсійного забезпечення. «Золотий Капітал» - пакет програм страхування, що надає унікальне страхове покриття та можливість довгострокового накопичення коштів.

«Капітал» - пакет програм страхування життя, призначений для людей, які бажають після виходу на пенсію присвячувати час собі та своїм захопленням, а не пошуку джерел прибутку. «SL VIP» - пакет програм страхування, який необхідно мати людям, чия робота або спосіб життя пов'язані із використанням транспорту [12].

На нашу думку для збільшення дохідної частини Пенсійного фонду, а саме власних надходжень потрібно впровадити в дію наступні кроки:

- істотне зменшення можливостей приховування трудових відносин та збільшення робочих місць;
- збільшення рівня мінімальної заробітної плати;
- посилення державного контролю за неофіційно працюючих робітників підприємств;
- створити механізм професійних пенсійних фондів на державному рівні;
- впроваджувати зміни до чинного законодавства щодо регулювання стягування деяких видів заборгованості органами ПФУ.

Висновки. Отже, Пенсійний фонд України відіграє головну роль у забезпеченні соціальних потреб населення. Рівень пенсійного забезпечення тісно пов'язаний з економічною ситуацією в країні. Аналіз джерел формування коштів бюджету Пенсійного фонду показав тенденцію до щорічного зростання загальних надходжень та пріоритетну роль у дохідній частині відводиться власним надходженням. Це є позитивним явищем, але низький рівень життя людей похилого віку показує на проблеми у фінансуванні та низький рівень пенсії населення. Потрібно реформувати пенсійну систему, як аналог введення накопичувальної системи або розвиток системи добровільного пенсійного забезпечення. Подальшими перспективами дослідження є: розробка методів щодо МЗП для збалансування бюджету Пенсійного фонду України; розробка стратегії по веденню в дію накопичувальної системи пенсійного страхування в Україні; впровадження шляхів по активізації інвестиційної діяльності Пенсійного фонду України, щодо збільшення дохідної частини його бюджету.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», прийнятий ВР України 9 липня 2003 р. № 1058 – IV [Електронний ресурс] – Режим доступу:

- <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 47-48. – Ст. 372.
2. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 № 3668-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 12-13. – Ст. 82.
 3. Черненко К. П. Вплив пенсійної реформи на економічну ситуацію в Україні / К. П. Черненко. – Тернопіль: Ефективна економіка. – 2015. – № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4383>
 4. Воронович З. Н. Королевська каже, що пенсійна реформа неефективна? Хай скасовує / З. Воронович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wz.lviv.ua>
 5. Свенчіцкі М. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: прогноз — 2050 / Свенчіцкі М., Ткаченко Л., Чапко І. — К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. — 72 с.
 6. Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 № 2246-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 5. – Ст. 54.
 7. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://pfu.gov.ua/>.
 8. Офіційний сайт урядового порталу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://www.kmu.gov.ua/ua>
 9. International Monetary Fund. Ukraine: Selected Issues (2017) // Country report. – № 17/84. – 2017. – pp. 19-38.
 10. Офіційний сайт страхової компанії «MetLife» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.metlife.ua/uk/Individual/WhoWe-Are/ Locally/index.html>

**ПРОБЛЕМЫ НАПОЛНЕНИЯ ПЕНСИОННОГО ФОНДА УКРАИНЫ
И НЕОБХОДИМОСТЬ ДАЛЬНЕЙШЕГО РЕФОРМИРОВАНИЯ
СИСТЕМЫ**

Аннотация. В работе рассмотрено сущность доходов Пенсионного фонда Украины, определены основные источники их формирования и представлены статистические данные изменения количества работающих и пенсионеров. Проведено исследование по динамике доходов Пенсионного фонда Украины. Выделены основные причины низких объемов доходной базы Пенсионного фонда и приведены рекомендации по их увеличению. Проанализированы перспективы развития страхового рынка Украины. Разработаны пути по усовершенствованию механизма формирования доходов пенсионного фонда с учетом мирового опыта.

Ключевые слова: Пенсионный фонд Украины, пенсионная реформа, единый социальный взнос, страховые взносы, минимальная заработная плата, страховой рынок.

**PROBLEMS TO FILL IN UKRAINE'S PENSION FUND AND THE NEED
FOR FURTHER REFORM OF THE SYSTEM**

Summary. In this work there have the essence of the income of the Pension Fund of Ukraine, identifies the main sources of their formation and presents statistical data on changes in the number of employees and retirees. We studied on the dynamics of income of the Pension Fund of Ukraine. The main reasons for the low volumes of the Pension Fund's revenue base are highlighted and recommendations for their increase are given. We analyzed the development prospects of the insurance market of Ukraine. Ways to improve the mechanism of formation of income of the pension fund, taking into account international experience, were developed.

Key words: Pension Fund of Ukraine, pension reform, single social contribution, insurance contributions, minimum wage, insurance market.